

sadu. A sedaj pa, ko sad zori, razpoči se skoraj vsak na štiri dele in začne gniti. Kaj je temu vzrok? (S. O. na V.)

Odgovor: Marelični in breskovi divjaki rode tudi lep pitan sad, a sadjar nima s tem drevjem nikdar mnogo veselja, ker je malo trpežno. Marelica postane kmalu smolikava ter pogine, in sad njen je tudi malo trpežen, kakor sami sedaj vidite. Sad pa tem bolj poka, kolikor rodnejša je zemlja in kolikor bolj deževno je vreme.

Vprašanje 166. Pošiljam Vam zopet na ogled trtnega listja, ki je bilo škropljeno, a je vzlic temu bolno. Jaz mislim, da je tu več bolezni. Posebno oslabele trte imajo kar rdeče listje. Blagovolite sporočiti svoje mnenje. (J. V. v Str.)

Odgovor: Poslano listje ni bolno od strupene rose, od katere ni niti sledu. Tako rdeče listje se pokaže zlasti na črnih trtah, ki so uže oslabele vsled pomanjkanja gnojja v zemlji ali pa vsled trtne uši. Ravno tako je pa listje tudi od bolezni, katero imenujejo „švicarske trtne osepnice“. Poslali smo listje veščaku na Dunaj, od katerega se nadejamo dobiti določen odgovor, kaka je ta bolezen, ki se letos precej močno širi po Notranjskem in Goriškem.

Vprašanje 167. Pošiljam Vam trtno listje, ki je bolno, ter mi blagovolite odgovoriti, za katero boleznijo. Listje prične rjaveti in kadar se posuši, odpade. To se mi pa godi le na eni trti. (L. P. v G. pri Ajdovščini.)

Odgovor: Tudi Vam bodi tist odgovor kakor na 166. vprašanje. V prihodnji številki upamo, da nam bode mogoče kaj več odgovoriti.

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

182.

Košenilka.

Mej raznimi barvili, s katerimi se je uže stari vek ponašal, bile so najdražje škrlatne barve. Vzhod in pozneje južna Evropa sta oskrbljevala s temi barvami gotovo celi svet. Na to so se nenadoma pojavile na evropskem trgu mnogo krasnejše rudeče barve, katere so začeli z Amerike dovažati. Roba ta za rudečo barvo je podobna kakemu semenu, in zato so dolgo bili te misli, da je rastlinski pridelek. Res je sicer uže 1530. l. znal Acosta, kar so pozneje tudi drugi prirodoslovci potrdili, da ta drobna zrnca niso drugo kakor živalice, in vendar je bil ves trgovski svet te misli, da so rastlinski plodovi. Še 1725. l. je stavil bogati Holandez Melchior van

Ruyscher, da to niso živalice, in izgubil bi bil ves imetek, da ga niso velikodušni stavci obveze rešili, da stavo tudi plača. Da se dožane, kdo ima pravo, obrnili so se na sodišče, ki je zaslišalo mehikanske gospodarje, in tako se je sodnijski določilo, da je roba ta z živalstva.

V Mehiki in v osrednjej Ameriki je neka vrsta kakta, na katerem živi drobni črvec košenilka, katerega posuše in potem na trg pošiljajo, da se od njega napravljajo najkrasnejše karminske barve. Kedar so Španjolci navalili v Mehiko (1518. l.), našli so uže tu pravega črvca, kjer so ga umetno na kaktih vzgajali. Malo za tem so prevzeli sami Španjolci v svoje roke vzgoj črvec, in začeli so z njimi 1526. l. trgovati.

Pravi črvec je zelo drobna živalica, malo je večja od 2 milimetrov. Samec je krvavorudeč, in ima dve kot mleko beli krili, samica pa nima kril, život jej je karminastorudeč, ali je osut z belim pepelom. Kedar v Mehiki neha deževje, pokažejo se samice na kaktu in to v tolikej množini, da so celi kosovi kaktovi posuti kakor s pepelom. Oplojena samica znese svoja jajčeca in potem pogine. V osmih dneh se izvale iz jajcec mladiči, kateri so popolnoma podobni materi, samo da imajo na sebi dolge dlačice. V štirinajstih dneh se preoblečejo mladiči po nekoliko potov, in potem so za daljni razplod do celega razviti. Mladi črvci, od katerih se imajo razviti samci, zapredejo se, ko so zadnjikrat odložili kožo. V osmih dneh se izvije iz zapredka razvit, krilat samec. Izza parenja poginejo samci koj, a samice morajo še 14 dni živeti, da zneso jajčeca. Ob takem brzem razvijanju se izleže vsakega leta po več zaleg. Avgusta se izleže zadnja zalega, in oplojene samice od te zalege začno polagati jajčeca še le februarja naslednjega leta, ko neha deževje.

Kultura pravega črvca je gotovo v Mehiki vrlo stara. Na prekrasnih kaktih, kateri po osrednjej Ameriki rasto, živi divja vrsta pravega črvca, in tudi to vrsto nabirajo, ki pa daje slabejšo robo. Najboljša vrsta se vedno umetno vzgaja. Odbere se dobro zemljišče, katero je zavarovano pred zahodnim vetrom, in ogradi z gosto zasajeno trstiko. Na zemljišču se sedaj posadi v pravih redovih posebna vrsta kakta „nopal“, na katerem črvci najbolje uspevajo. Kedar je nopalnjak urejen, gre in poišče gospodar črvec v gojzdu že v jeseni, in pomladi jih pusti, da se mu po zasajenih nopalih razlezejo. Kjer je nopalnjak že starejši, tu se na jesen pred deževjem potrgajo vejice nopalove, na katerih so zapustile samice svojo zalego, in preneso jih domov pod streho. Nopalove vejice se ne posuše, temveč ostanejo sveže do pomladi, in tako na njih prebijejo samice. Na pomlad iznosijo vejice v nopalnjak, da se živalice razlezejo.

Kedar se na pomlad nova zalega na nopalih izleže in razvije, tedaj je prva bratev. Preje preden začno mlade samice jajčeca nesti, dojdejo delavci, da jih pobero. Puste samo toliko samic, kolikor treba za nov

zarod. In tako ravnaajo vse do jeseni. Dokler se je edino v Mehiki pravi črvec vzgajal, navozili so v Evropo vsakega leta po 880.000 funtov te dragocene robe, ki so jo cenili na 7½ holandežkih forintov. Ako omenimo, da 70.000 suhih črvcev gre na jeden funt, hočemo pojmiti, kakor je razvito bilo to vzgajanje. Humboldt v svojem potopisu spominja, da je še takrat Amerika na leto izvozila črvcev za šest milijonov forintov. Španjolski gospodarji v Mehiki so dolgo časa čuvali svoje nopalnjake tujcem, samo da obdrže jedino v svojih rokah vzgoj črvcev. Prve črvice so morali Španjolcem skrivaj odnesti. Tako se je 1700. l. vkrcal Thierry de Menouville v Mehiko, in je skrivaj dobil na brod nekaj nopalov s črvci, ker jih je hotel razsaditi po francoskih naselbinah. Od tu jih je odpeljal na St. Domingo, ali na nesrečo je buknila tu ustaja, in jih ni mogel posaditi; črvci so poginili. Leta 1806 se je posrečilo Souceylieru, zdravniku francoske mornarice, da je pripeljal na botaniški vrt toulonski žive črvice, no tudi ti so poginili. Leta 1827 so hoteli črvice udomaćiti na Korziki, ali ni se jim sponeslo. Istega leta so prinesli črvice na kanarsko otočje. Stanovniki niso hoteli s prvega nikakor se sprijazniti s to novo kulturo. Mislili so, da so to zelo škodljivi žužki, in so se jih hoteli na vsak način iznebiti. Ali kedar so videli, da so nekateri gospodarji lepih novcev za črvice potegnili, poprijeli so se dela, in tega časa so se nopalnjaki znamenito razširili. Leta 1831 so proizveli kanarski otoki samo 4 klg. črvcev, l. 1832 že 60 klg., a l. 1833 pa 660 klg. Od slej je rasla kultura vse bolje, tako da so l. 1850 dobili 400.000 klg. črvcev ter so tako pretekli samo Mehiko. V istem času so začeli vzgajati črvice tudi v južnej Španjolskeji, in potem so Francozi sklenili, da hočejo tudi v Alžiru nopalnjake zasaditi. Prve črvice so prinesli v Alžir 1831. l., ali neugodno vreme jih je pomorilo. Pozneje je vzela to reč v roke sama francoska vlada, in ko je vojni minister 1847. l. dal na trgo marzeljskem prodati 17 klg. alžirskih črvcev, obrnilo se je na bolje. Leta 1853 so že imeli v alžirskeji provinciji 40 nopalnjakov z 61.500 nopalji, in kilo črvcev so prodajali po 15 frankov.

Kakor smo že omenili, živalic ne pobere preje preden samice začno jajčeca nesti. Čim so samice polnejše, tem več dajo barve, ker so prav jajčeca najpolnejša rudečila. Kedar je čas, razgrnejo pod nopale platno in potem črvice stržejo. Za to delo jemljejo trde ščetke ali top nož. Ako je ugodno leto, morejo se z enega istega nopala trikrat črvci nastrgati. Kedar so črvci nastrgani, pomore jih. Pomečejo jih v vrelo vodo, ali jih nasujejo v posebne peči, kjer jih z vročino pomore in posuše. Po robu, ki v trgovino dohaja, moremo koj spoznati, ali so bile živalice v vodi ali v peči pomorjene. Črvci, katere so v peči posušili, obdrže svojo naravno barvo, ker na njih ostaje beli pepel, ki so ga živi na sebi imeli. Ti črvci so sedaj srebrnastobeli. V vrelej

vodi izgube živalice svoj pepel, in so potem temnorudeče ali črne.

Da se od posušenihi črvcev barva dobi, morajo se najpreje v prah smleti. Ta prah je temnorudeč, a ona tvar, ki prahu barvo daje, naziva se karmin. Da se karmin iz prahu dobi, mora se razstopiti v kakeji tekočini. V vodi in špiritu se raztaplja v vijoličasto barvo, dočim ga alkalijske tekočine v prekrasno škrlatno barvo raztapljajo. Ta dragocena barva je našla nevarnega tekmeča v anilinskih barvah, katere so mnogo cenejše. Ali vendar se je košenilka obdržala, ker je stanovitejša in ne obledi na solncu, kakor anilinske barve. Črvci, ki v trgovino prihajajo, imajo raznih imen, kakoršne so vrste, finejše ali slabejše, ih kakor so bili pomorjeni, ali v peči ali v vodi.

(Dalje prih.)

Politične stvari.

Grof Taaffe in dr. Rieger.

Kdor se je kaj brigal za naše notranje politiške razmere, lahko spozna veliko važnost notranjega miru med velikima strankama na Češkem. Ta mir doseči, je pravi namen in glavna naloga Taaffejeve vlade. Pri tej nalogi podpirala je državno-zborska večina grofa Taaffeja vedno in odkritosrčno, pri tem bili so vedno složni in edini merodajni državniki grof Hohenwart, Groholski, Rieger in drugi merodajni možje državnozbornske večine.

Levičarji, izrekoma Plener, Herbst, Scharschmied, so vedno delali zapreke in hoteli dokazati, da grof Taaffe ni mož za to, da bi dosegel poravnavo, temveč, da se mora Čehom strogo zaukazovati tako, kakor svoj čas z dragonci generala Kollerja. Ko se je minulo leto nenadoma čulo, da je grof Taaffe Nemce in Čeha k sebi spravil v skupni razgovor in kasneje, da so pogoji pomirjenja dognani, je vsak domoljub avstrijski veselo pozdravljial ta vspeh. Toda to veselje ni trajalo dolgo. Nemci ponašali so se, da so dosegli vse, kar so želeli, ne da bi bili kaj žrtvovali in naravno je, da je to vriskanje opozarjalo Mladočeha preiskavati, ali niso bili Staročehi pri razpravah preprizanesljivi. Bistveno niso mogli sicer pomenljivega pokazati, toda eno so vendar našli, da češčina in nemščina v uradih niste enako pravni, ker notranji uradni jezik moral bi po stari avstrijski navadi, ostati nemščina in pri uradnikih bi se ne bilo enako zahtevalo znanje češčine, kakor pa znanje nemščine, to je pokazal razpis služb pri nadsojni Praški.

In v tem tiči načeloma oni nemščini kot merodajna prednost zahtevan državni jezik, zoper katerega so v lepem soglasji vsi nenemški narodi v državi.

Vladni krogi so navajeni to zahtevo Nemcev podpirati in zato je lahko umevno, da je sila teško sklepu birokracije nasproti prodreti z narodnimi zahtevami v